

μὲ τὸν Βουατὺρ καὶ μὲ τὴν Δεσποινίδα ντὲ Σκυντερού. Ἀνέφεραν τὸν Δούκα, τὸ γυιό του, στὸ σπῆτι τοῦ Γκουρβίλ στὸ Σαὶν - Μώρ, σὰν ἀντιμετώπιζε τὶς Κυρίες ντὲ Κουλάνζ καὶ ντὲ Λαφαγιέτ στὶς μέρες τῆς μεγάλης τους εὐστροφίας. Ὅταν ὅμως ἔφθασαν στὴ διάρκεια τοῦ ἔρωτος, ἡ Κυρία ντὲ Ντυφφάν, ἂν καὶ πιστὴ ἢ ἴδια, ξέσπασε μὲ τὸ περιπαικτικό της πνεῦμα καὶ εἶπε πὼς ἡ πιὸ μακροῦ ἀϊωνιότης, ἂν ὑπάρχη, εἶναι πέντε χρόνων. Καὶ καθὼς μερικοὶ φώναζαν τὶς ἀντιρροήσεις τους γι' αὐτὸν τὸν κύκλο τῶν πέντε χρόνων τὸν χαραγμένο μὲ τὸ διαβήτη, ὁ Κύριος ντὲ Μαλεζιέ, τὸ μαντεῖο, ποὺ εἶχε γνωρίσει τὸν Λαμπρουγιέ, ἀνάφερε τὴν ἀκόλουθη ρήση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου: «Στὸν ἔρωτα φθάνει δυὸ ν' ἀγαπήθηκαν πολὺ γιὰ νὰ μὴν ἀγαπιῶνται πιά». . . Συζήτησαν ἀτέλειωτα, καὶ ἐπρόκειτο γενικὰ νὰ δεχθοῦν τὴ σκέψη τοῦ Λαμπρουγιέ στὴν πιὸ ἐπιγραμματικὴ διατύπωση τῆς Κυρίας ντὲ Ντυφφάν, ὅταν ἡ Κυρία ντὲ Μαίν, εἶπε στὴ Δεσποινίδα ντὲ Λωναί ποὺ δὲν εἶχε πάρει μέρος στὴ συζήτηση: «Καὶ σεῖς, Λωναί, τί ἀποφαινεσθε;» Κι' αὐτὴ, μ' ἐκεῖνον τὸν εὐθυμο, κι' ὅμως γεμᾶτο αἴσθημα τόνο, ποὺ τὴν ξεχώριζε: «Στὰ ζητήματα τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς καρδιᾶς δὲν ξέρω παρὰ ἓνα μόνο ἀξίωμα», ἀπάντησε. «Τὸ ἀντίθετο ἀπ' ἐκεῖνο, ποὺ ὑποστηρίζομε, εἶναι πάντα δυνατό».

Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τῆς Δεσποινίδος ντὲ Λωναί ἔχει πολὺ καλὰ τὴ θέση του στὸ τέλος μιᾶς τέτοιας συζήτησης γιὰ τὸν ἔρωτα, γιατί χωρὶς νὰ θίγη κανέναν, ὄχι μόνο σχετικοποιεῖ ὅλες τὶς κατηγορηματικὲς, μὰ μονόπλευρες γνώμες κι' ἀπόψεις, μὰ καὶ δὲν ἀποκλείει τὴ δυνατότητα τοῦ ἀπολύτου. Τὸ ὑπαινίσσεται ἀπομακρύνοντάς το μὲ αἰδῶ καὶ σεβασμὸ ἀπὸ τὴ συζήτηση, γιατί ὁ ἔρως—ὅταν εἶναι γνήσιος—ἢ πίστη—ὅταν εἶναι ἀληθινὴ—δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο συζήτησης. Κι' ὅμως ἡ ἐπιστήμη δὲ δίστασε διόλου νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ πρόβλημά τους.

Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τοῦ δεσμοῦ, ποὺ βασίζεται στὸν ἔρωτα, μὲ τὸ χρόνο,—τὸ πρόβλημα τῆς διάρκειας αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ,—τὸ πρόβλημα τῆς ἐρωτικῆς πίστεως—εἶναι ἔξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον κοινωνιολογικὸ πρόβλημα, ποὺ πρέπει νὰ τραβᾷ πρὸ πάντων ἐκείνους τοὺς κοι-

ωνιολόγους, πὸν βασίζουσι τὶς ἔρευνές τους σὲ ψυχολογικὰ παρατηρήσεις καὶ ἀναλύσεις. Ἔτσι ὁ Γκεόργκ Σίμμελ¹⁾ καὶ ὁ Χέρμαν Σμάλενμπαχ²⁾ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ πρόβλημά μας καὶ τοῦ ἔδωσαν μιὰ λύση πὸν δίνει τὸ κῦρος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας στὴ γνώση τῆς μεφιστοφελικῆς εἰρωνείας, στὸν γεμᾶτο πόνο στεναγμὸ τοῦ Βίνκελμαν, στὴν ἀμείλικτη περιγραφή τοῦ Πλάτωνος, στὶς λεπτὲς καὶ συναρπαστικὰ ἀναλύσεις τοῦ Προύστ, στὰ κοσμικὰ «tours d'esprit» τοῦ Λαροσφουκώ. Ἡ ἀστάθεια εἶναι «συμπτωματικὴ» στὸ δεσμὸ—δηληδὴ στὴν ἀνθρώπινη ὁμάδα πὸν δὲ βασίζεται οὔτε στὸ λογικὸ σκοπὸ, οὔτε στὴ φύση, μὰ στὸν ἐνθουσιασμὸ,—λέγει ὁ Σμάλενμπαχ. «... Τὰ λίγο ἢ ἢ πολὺ μεθυσμένα κύματα τοῦ συναισθήματος, πὸν στηρίζουσι τὸ δεσμὸ, εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τους παροδικὰ. Μπορεῖ νὰ ταράζουσι βαθεῖα τὴν ψυχὴ μας, μπορεῖ νὰ ἔχουσι τὴ δύναμη νὰ καταστρέφουσι τὸν ἄνθρωπο, νὰ τὸν σπρώξουσι ὡς τὴν τρέλλα καὶ τὸ θάνατο. Μὰ δὲν διαρκουσι. Ἡ μέθη ἔξατιμίζεται. Οἱ συγκινήσεις τῆς συνείδησης ὑποχωροῦσι ἢ καταπιέζουσι ἀπὸ ἄλλες».³⁾ Ὁ ἐνθουσιασμὸς, ὁ ἔρως, διαρκουσι λίγο γιὰ τὴν ἐπιστήμη. Ἡ πίστις εἶναι βέβαια γι' αὐτὴν ἓνα ψυχικὸ καὶ κοινωνικὸ γεγονὸς ἔξαιρετικὰ σπουδαῖο,⁴⁾ πὸν κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ παραγνωρίσῃ, μὰ δὲν εἶναι διάρκεια τοῦ ἔρωτος. Ἄν τὴν ἐξετάσωμε μὲ ἀκρίβεια θὰ δοῦμε πὸς δὲν εἶναι παρὰ «ἓνα ἀναπλήρωμα τοῦ ἔρωτος» — «ein Ersatz für die Liebe».⁵⁾ Ὁ Σίμμελ ὁρίζει, μὲ τρόπο πολὺ χαρακτηριστικὸ, τὴν ἐρωτικὴν πίστις ὡς «συναγωγικὸ συλλογισμὸ τοῦ συναισθήματος». «Μιὰ σχέση ὑπῆρχε σ' ἐκείνη καὶ σ' ἐκείνη τὴ στιγμὴ. Τὸ συναίσθημα βγάζει ἀπ' αὐτὸ —μὲ τρόπο πὸν θυμίζει τὴ θεωρητικὴ συναγωγή—τὸ συμπέρασμα, πὸς ἢ σχέση αὐτὴ ὑπάρχει κι' ἀργότερα. Κι' ὅπως στὸ θεωρητικὸ συναγωγικὸ συλλογισμὸ δὲν ἔχομε ἀνάγκη νὰ ἐξακριβώσωμε τὴν πραγματικότητα τοῦ συναγομένου, ἐπειδὴ συναγωγή σημαίνει ἀκριβῶς ἀπαλλαγὴ μας ἀπὸ

1) Georg Simmel, Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung, 3 ἔκδ., München und Leipzig 1923, σελ. 438 καὶ ἑπ.

2) Herman Schmalenbach, Die soziologische Kategorie des Bundes, εἰς: die Dioskuren, τόμος I, München 1922 σελ. 73.

3) H. Schmalenbach, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 73 καὶ ἑπ.

4) G. Simmel, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 439.

5) H. Schmalenbach, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 75.

μιά τέτοια έξακρίβωση, ἔτσι ἔρχεται καὶ μιὰ στιγμή πού δὲ βρίσκει πιά τὴν πραγματικότητα τοῦ συναισθήματος, μὰ τὴν ἀντικαθιστᾷ μὲ τὴν κατάστασι ἐκείνη πού γεννιέται συναγωγικὰ καὶ πού ὀνομάζεται πίστη.»¹⁾ Τέτοιες ἐπιστημονικὲς συζητήσεις καὶ λεπτότητες, πού δὲν γνωρίζουν τὸν ἔρωτα παρὰ σὰν κάτι τὸ παροδικό, σύμφωνα μὲ τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους, — πού δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν πίστι παρὰ σὰν μιὰ ἄδεια μορφή ἑνὸς χαμένου περιεχομένου — καὶ πού δίνουν στὰ συμπεράσματά τους τὸ κῦρος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας, ἐκφράζουν μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο τὸ ἀδύνατο τῆς πραγματοποίησης τῆς πιὸ βαθειᾶς ἀνάγκης τοῦ ἔρωτος: τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς πίστεως. Γιὰ μιὰ τέτοια ἐπιστήμη δὲν ὑπάρχει αἰωνιότης — καὶ ἡ πίστι, πού ἀναγνωρίζει, δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ ἀπόλυτο, πού ἡ φύσι τοῦ ἔρωτος ζητᾷ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της. Μιὰ τέτοια ἐπιστήμη μπορεῖ τὸ πολὺ νὰ δῇ τὸν ἔρωτα σὰν μιὰ τάσι πρὸς τὸ ἀπόλυτο, ποτὲ ὅμως δὲν θὰ τὸν δῇ σὰν κάτι τὸ ἀπόλυτο. Γιὰ τὰ μάτια της εἶναι κι' αὐτὸς ἓνα φαινόμενο μέσα στὸ «ρεῦμα τοῦ κόσμου» κάτι τὸ παροδικό. — Ἡ ἐκφρασι αὐτὴ μᾶς θυμίζει τὶς μεφιστοφελικὲς φύσεις, πού ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη, — γνώμη, πού μᾶς ἀπασχόλησε στὴν ἀρχὴ τοῦ μέρους αὐτοῦ τῆς ἐργασίας μας. Ἐτσι κλείνει ὁ κύκλος τῶν ἰσχυρισμῶν, πὼς ἡ αἰωνιότης τοῦ ἔρωτος εἶναι μιὰ πλάνη καὶ πὼς ἡ γνήσια πίστι εἶναι κάτι τὸ ἀδύνατο.

Γ.

ΠΑΛΙΝΩΔΙΑ

Ὅποιος λοιπὸν γνωρίζει τὰ πράγματα δὲν μπορεῖ νὰ κρίνη σὰν κάτι τὸ παράλογο μήτε τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ ἔρωτος ἀκόμη καὶ στὸν πιὸ στερεὸ δεσμό, — μήτε τὴ διαρκῆ ἀγωνία του γιὰ τὸ ἄγνωστο ἀκόμη καὶ στὴν πιὸ ἀσφαλῆ ἐπικοινωνία, — μήτε τὸ αἶσθημά του πὼς τὸ ἔδαφος κινδυνεύει νὰ κλονισθῇ ἀκόμη καὶ στὴν πιὸ ἀκλόνητη συνύπαρξι. Ὁ κίνδυνος τῆς διάλυσις ἑνὸς δεσμοῦ δὲν ὑπάρχει μόνο στὴ χαλαρότητά του. Ἀκόμη καὶ στὴ στενότητά του κρύβεται ἡ ἀπειλή τῆς αὐτοκαταστροφῆς του. Αὐτὸ ἀκριβῶς πού θ'ἄπρεπε νὰ θεωρηθῇ σὰν

1) G. Simmel, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 440.

ἐγγύηση τῆς διάρκειάς του, κουράζει στὸ τέλος τοὺς ἐραστές. Αὐτὸ ἀκριβῶς, πού τοὺς λύτρωσε ἀπὸ τὸν πόνο τῆς μοναξιάς τους, — ὁ δεσμός, πού ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ μόνη τους ἐλευθερία, — σημαίνει τώρα δέσμευση, πόνο καὶ καταπίεση. Ὅ,τι ὡς πρὶν ἀπὸ λίγο ἀκόμη τοὺς ἔδινε τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐλεύθερη ἀναπνοή, τοὺς πνίγει τώρα. Ὅ,τι ὑπῆρξε γι' αὐτοὺς ἡ μόνη τους ζωὴ, πρέπει γιὰ νὰ τοὺς γίνῃ δυνατὴ ἢ συνέχιση τῆς ζωῆς τους, νὰ λυθῇ ἢ νὰ χαλαρωθῇ. Ἡ μαγεία τῶν νέων, ἀγνώστων ὀριζόντων, αὐτὸς ὁ διαρκῆς καὶ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τοῦ αἰσθηματικοῦ δεσμοῦ, παίρνει τώρα μιὰ δύναμη ἀκαταμάχητη. Ἡ γνωστὴ μας ρήση τοῦ Λαμπρουγιέρ, πὼς «στὸν ἔρωτα φθάνει ν' ἀγαπήθηκαν πολὺ δυὸ γιὰ νὰ μὴν ἀγαπιοῦνται πιά»,¹⁾ φαίνεται συχνὰ ἀληθινή. Τὸ δεσμὸ τὸν ὑποσκάπτει ἀκόμη καὶ ἡ μεγάλη στερεότης του. Ἡ ἔξομολόγηση τῆς γυναίκας τοῦ ποιήματος τοῦ Μπωντελαίρ, — αὐτῆς τῆς καθαρῆς καὶ χαρούμενης φανφάρας στὸ ἀστραφτερὸ πρωῒνό, — πού στὴν ἐλευθερία τῆς ἐμπιστευτικῆς συντροφιάς ἀλλάζει ἔξαφνα τὸν τόνο της καὶ τολμᾷ νὰ ψιθυρίσῃ :

*Πὼς εἶναι ἀνόητο νὰ κτίζῃ κανεὶς πάνω σὲ καρδιές
Πὼς ὄλα γκρεμίζονται, ἔρως κι' ὠμορφιά,
Ὡς πὺν νὰ τὰ ρίξῃ ἡ Δήθη στὸ κοφίνι της
Γιὰ νὰ τὰ ξαναδώσῃ στὴν Αἰωνιότητα*

Ἡ ἔξομολόγηση αὕτη ἀκούεται τρομακτικὰ ἀληθινὴ μέσα στὴ νύκτα. — Ἡ ἀντινομία, πού γνωρίσαμε στὰ δυὸ πρῶτα μέρη τῆς μελέτης αὐτῆς, πὼς ἐνῶ ἡ αἰωνιότης εἶναι ἡ πιὸ βαθειὰ ἀνάγκη τοῦ ἔρωτος, ἡ παροδικότης εἶναι ἡ πιὸ σκληρὴ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων, — ἡ ἄλυτη αὕτη ἀντινομία, πού ὀρίζει τὴν κίνηση τοῦ ἔρωτος μέσα στὸ χρόνο, — τὴν ὀδυνηρὴ, τὴν ἀγωνιζόμενη, τὴ δημιουργικὴ, τὴν καταστρεπτικὴ, τὴν τολμηρὴ, τὴν ἀγωνιώδη του κίνηση, — λύεται αὕτη τὴ στιγμὴ στὴ συνταύτιση τῆς αἰωνιότητος μετὰ τὴν ἄβυσσο τοῦ μηδενός. Μὰ ἡ «παραπονιαρική φωνή», ἡ «ἀλλόκοτη παραφωνία», πού δίνει αὕτη τὴ στιγμιαία λύση ξεπετάγεται ξαφνικὰ μ' ἓναν τρόπο πού μᾶς θυμίζει τὴ χειρονομία τοῦ Σωκράτη, σὰν σχε-

1) La Bruyère, Les caractères de Théophraste avec les caractères et moeurs de ce siècle, ἔκδοση M. Coste, Paris MDCCL, τόμος I, σ. 243.

πάζει τὸ πρόσωπό του γιὰ νὰ ξεστομίση τὸν πρῶτο λόγο του στὸ «Φαῖδρο», — μιὰ χειρονομία, πού εἶναι τόσο ξένη ἀπὸ τοὺς συνειθισμένους τρόπους τοῦ Σωκράτη, ὅσο καὶ ἡ παραφωνία τῆς γυναίκας τοῦ Μπωντελαίρ ἀπὸ τοὺς συνειθισμένους της τόνους. — Τὰ λόγια βγαίνουν παραπαίοντας :

*Σὰν ἓνα ἀσθενικό, φρικτό, σκοτεινό, ἀκάθαρτο παιδί,
Ποὺ θὰ ντρόπιαζε τοὺς δικούς του...*

Συχνὰ δὲν τολμᾷ κανεὶς νὰ παρουσιάσῃ στὸν κόσμον ἓνα τέτοιο τέρας μὰ οὔτε κι' ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἀντικρύσῃ. Ἡ ἐπιταγὴ τοῦ γνήσιου δεσμοῦ τὸ ἀπαγορεύει : πρέπει κανεὶς ν'ἄχῃ ἐμπιστοσύνη στὴν πίστη τοῦ ἄλλου — πρέπει κανεὶς ν'ἄχῃ ἐμπιστοσύνη στὴ δική του τὴν πίστη ! — Τὶς περισσότερες φορὲς δὲν εἶναι κανεὶς ἀρκετὰ συνειδητὸς γιὰ νὰ γνωρίζῃ καθαρά τὸν κίνδυνον. — Δὲν ξέρει τοὺς νόμους τῶν πραγμάτων — ἢ δὲ θέλει νὰ τοὺς ξέρη, ἐπειδὴ πρέπει νὰ πιστεύῃ στὴ μοναδικότητα καὶ στὸ ἀπόλυτο τοῦ ἔρωτός του, τοῦ δεσμοῦ του. — Μιὰ ἀόριστη ἀγωνία πού δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴ γνώση, μὰ ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ διαίσθηση, κυριεύει τὸν ἐρωτευμένο πού νοιώθει κᾶτι σὰν ἀπειλὴ ἑνὸς ἀμείλικτου κινδύνου. — Ἡ Ἄρτεμις κλαίει μπροστὰ στὶς κρῆνες τῆς τὸ σιωπηλὸ τῆς ἔρωτα πού κινδυνεύει κάθε στιγμή. . . ¹⁾ — καὶ τὴν ὥρα τῆς ποθητῆς καὶ ἀγίας πλήρωσης, ὅταν τὸ κεφάλι ἀκούμπησῃ στὸ λατρεμένο στήθος «γιὰ νὰ ξεχάσῃ κάθε σκέψη», ὁ «ἀόριστος θρῆνος τῆς θάλασσας» εἶναι γιὰ τὸν ἐραστὴ «θόρυβος μυστηριώδης καὶ μακρυνὸς σὰν τὴν προσέγγιση τοῦ μοιραίου». ²⁾

Τὸ μοιραῖο αὐτὸ εἶναι ὁ ἐχθρὸς πού θὰ μᾶς ὑποτάξῃ, ὁ ἐχθρὸς, πού — ἂν καὶ ὑπάρχει σὰν κᾶτι ἀπὸ τὸ εἶναι μέσα στὸ αἴνιγμα τοῦ κορμιοῦ μας, τῆς ζωῆς μας, — τὸν νοιώθουμε σὰν κᾶτι τὸ ὀλότελα ξένο ἀπὸ μᾶς, σὰν κᾶτι πού δὲ θὰ μπορέσωμε ποτὲ νὰ τὸ παραδεχθοῦμε. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι δὲν ἀναγνωρίζομε ἀπὸ τὴν ἀντινομία τοῦ ἔρωτος στὸ χρόνο παρὰ μόνο τὴν ἀνάγκη τῆς αἰωνιότητος σὰν κᾶτι τὸ δικό μας, — ἐνῶ τὴν ἀναγκαῖα παροδικότητα, πού δὲν εἶναι λιγώτερο βαθειὰ ριζωμένη στὸ εἶναι μας, τὴν ἀρνούμαστε σὰν ἐχθρό μας, τὴν ὑποφέ-

1) Alfred de Vigny, Les Destinées, La Maison du Berger, III.

2) Paul Bourget, Cruelle Enigme, IV.

ρομε σὰν κατάρα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πολεμοῦμε, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ἔχομε καμμιά ἐλπίδα νίκης. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση ἡ ἀντινομία μένει ἄλυτη γιὰ τὴ ζωὴ μας, πού, διχασμένη, μάταια ἀγωνίζεται νὰ ἐπιτύχη τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὁλοκλήρωση. Ὁ αἵματηρὸς αὐτὸς διχασμὸς θὰ διαρκέσῃ ἀναγκαστικὰ ὅσο δὲ θ' ἀναγνωρίζωμε σὰν κάτι τὸ δικό μας τὴ μοῖρα τῆς παροδικότητος. Μόνο ἡ κατάφαση ὁλόκληρης τῆς φύσης μας—τῆς φύσης μας πὺ εἶναι ἡ μοῖρα μας, ὁ νόμος μας,—μπορεῖ νὰ ἄρῃ τὸ διχασμό. Τότε θὰ παραδοθοῦμε ὁλόκληροι στὴν ἀνάγκη τοῦ γίνεσθαι καὶ θὰ πραγματοποιήσωμε τὴν πλήρωση τοῦ ἔρωτός μας ὄχι στὴν ἀτέρμονη διάρκεια, μὰ στὴ γεμάτη στιγμή τὴν ὁλοκληρωμένη ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ψυχῆς μας. Ἡ «Χρονιά τῆς Ψυχῆς»¹⁾ τοῦ ΣΤΕΦΑΝ ΓΚΕΟΡΓΚΕ εἶναι ἡ ποιητικὴ ἔκφραση μιᾶς τέτοιας βίωσης.

Κάμνω ὅ,τι μὲ κάμνει ἡ ζωὴ

εἶχε πῆ κιόλας ὁ Ἡλιογάβαλος τοῦ νέου Γκεόργκε.²⁾ Ἡ ἐλευθερία ἦταν κιόλας γι' αὐτὸν τὸ βάδισμα μέσα «στουὺς προδιαγραμμένους δρόμους».³⁾ Ἡ σοφία τῆς κατάφασης τῆς ἀτομικῆς φύσης, τοῦ ἀτομικοῦ νόμου, πὺ στὸν «Ἡλιογάβαλο» στηρίζονταν ἀκόμη στὴν ἐπιταγὴ τῆς ἀτομικῆς ἀνάγκης, παρουσιάζεται ὠριμώτερη, μεστότερη στὴ «Χρονιά τῆς Ψυχῆς», ὅπου ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ἐνώνεται μὲ τὸ τοπίο κι' ὁ ἀτομικὸς νόμος συνταυτίζεται μὲ τὸ νόμο τῆς χρονιάς. Δὲν γίνεται λόγος γιὰ τὸ γίνεσθαι, γιὰ τὴν ἀλλαγὴ, γιὰ τὸ ὄριμασμα καὶ τὸ θάνατο τοῦ ἔρωτος, μὰ ἡ πλήρωση τῆς φθινοπωρινῆς ὥρας σημαίνει πὺς τὸ ζευγάρι τῶν ἐραστῶν ὑπόκειται κι' αὐτὸ ὅπως καὶ τὸ τοπίο, ὅπου βρίσκεται βυθισμένο, στὸ νόμο τοῦ φθινόπωρου.⁴⁾ Ξέρομε πὺς ἔρχεται ὁ χειμῶνας καὶ πὺς ὁ νόμος τῆς χρονιάς—ὁ νόμος τῆς ψυχῆς—θὰ φέρῃ τὸ χωρισμό. Μὰ ὁ σοφὸς δὲν ξεσχίζει, δὲν σπά-

1) Stefan George, Das Jahr der Seele, endgültige Fassung, Berlin.—Βλ. καὶ Friedrich Gundolf, George, 2. Auflage, Berlin 1921, σελ. 124 καὶ ἑπ.

2) Stefan George, Algalal eis Hymnen, Pilgerfahrten, Algalal, 3. Aufl. Berlin 1905, σελ. 107.

3) Stefan George, Hymnen κλπ. σελ. 102.

4) Βλ. π. χ. George, Das Jahr der Seele, σελ. 15.

ζει τὴν τελευταία δλοκληρωμένη ὥρα τῆς συμβίωσης με κραυγὲς κι' ἀντίσταση :

Τὰ σπαρτὰ κυματίζουν ἀκόμα σὰ χρυσάφι,

"Ἴσως ὄχι πιά τόσο ψηλά καὶ πλούσια,

Τὰ ρόδα σὲ χαιρετοῦν ἀκόμα με χάρη

Μ' ὄλο πού ἡ λάμψη τους χλώμιασε λίγο.

"Ἄς ἀποσιωπήσωμε τὸ ἀδύνατο

"Ἄς τάξωμε νᾶμαστε εὐτυχισμένοι,

Μ' ὄλο πού δὲν μᾶς μένει πιά

Παρὰ μόνο ἓνας περίπατος μαζί.

Γιατί νὰ σφίγγωμε μάταια μιὰν εὐτυχία, πού δὲν εἶναι πιά εὐτυχία, ἀφοῦ χάνεται χωρὶς καμμιάν ἐλπίδα σωτηρίας καὶ δὲν μπορεί νὰ μᾶς δώση παρὰ τὴ γεύση τοῦ θανάτου :

Δὲν εἶναι σοφὸ νὰ χαιρώμαστε ὡς

Τὴν τελευταία στιγμή ὅ,τι θὰ περάση.

Πουλιὰ πέταξαν στὴ θάλασσα πρὸς τὸ νότο

"Ἄνθη ποῦ μαραίνονται περιμένουν τὸ χιόνι.

"Ἄφησε τὸ χέρι μου καὶ μὴ δειλιάσης . . .

"Ἄς χαθοῦμε πρὶν νὰ μᾶς διώξη ὁ χειμῶνας !¹⁾

"Ἔτσι βλέπομε σὲ δλόκληρο τὸ βιβλίο τὴν ψυχὴ νὰ πορεύεται τὸ δρόμο τοῦ νόμου της χωρὶς μῖσος καὶ χωρὶς φωνές, χωρὶς ἀντίσταση καὶ χωρὶς διχασμό. Καταφάσκει τὴ μοῖρα της, αἴροντας ἔτσι τὴν ἔσωτερικὴ ἀντινομία ἀνάμεσα στὴ δική της, τὴν ψυχικὴ, ἀνάγκη καὶ στὴν ἀνάγκη τῶν πραγμάτων. Ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκη τῶν ὁρίων στὴν ἐλευθερία καὶ περιορίζει τὸν πόθο της τοῦ ἀπείρου, πού τὸν ζῆ σὰν ἀνελευθερία, μέσα στὸν πεπερασμένο δρόμο της. — Παρ' ὅλη ὁμως τὴν κατάφραση ἀκοῦμε συχνὰ στὸν βραδὺ καὶ κοπιαστικὸ δρόμο τῆς ψυχῆς τὸν στεναγμὸ τῆς θλίψης καὶ τοῦ πόνου, πού δίνει τὸ βάρος τοῦ σκληροῦ νόμου της, σὰν τὸν σηκώνει κανεὶς συνειδητὰ καὶ χωρὶς αὐταπάτη.

O dies : mit mir allein !²⁾

1) George, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 104.

2) George, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 103.

εἶναι ὁ στεναγμὸς τοῦ σοφοῦ, πού δὲν μπορεῖ πιά νὰ εὔρη στήριγμα στὴ γήϊνη σοφία του καὶ πού προσηλώνει τὸ βλέμμα στὸν ὀρίζοντα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δῆ τὸ φῶς πού ξεπερνᾷ μιὰ τέτοια σοφία καὶ πού κάμνει τὴν πορεία στὴ γῆ πιὸ φωτεινὴ, πιὸ ἀσφαλῆ, πιὸ λαφρὰ — πιὸ ἀληθινή. Πόσο διαφορετικοὶ ἀπὸ τὰ ποιήματα τῆς «Χρονιαῆς τῆς Ψυχῆς» εἶναι οἱ στίχοι τοῦ «Ἄστρου τοῦ Δεσμοῦ»! — Ἐνῶ στὸ πρῶτο ἡ πραγματικότης τοῦ παροδικοῦ ὀρίζει καὶ περιορίζει τὴν ἀνάγκη τῆς αἰωνιότητος, στὸ δεύτερο ἡ πραγματικότης τῆς αἰωνιότητος ὀρίζει καὶ περιορίζει τὴν ἀναγκαστικὴ παροδικότητα τῶν πραγμάτων :

Τὸ Ὄραϊο ἀνθίζει καὶ μαραίνεται χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν ἑαυτό του

Τὸ πνεῦμα πού μένει τραβάει κοντά του ὅ,τι περνᾷ

Σκέπτεται, πληθαίνει καὶ σώζει τὴν Ὄμορφιᾶ

Τὴν κάμνει μὲ τὴν παντοδυναμία του αἰώνια.

Ἔνα κορμὶ πού εἶναι ὄμορφο ταράζει τὸ αἷμα μου

Τὸ πνεῦμα πού εἶμαι τὸ ἀγκαλιάζει μὲ ἡδονή

Ἔτσι γίνεται νέο στὸ Ἔργο τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἵματος

Ἔτσι γίνεται δικό μου καὶ γιὰ πάντα μιὰ ἡδονή.

Ἡ πίστη αὐτὴ δὲν εἶναι πιὸ ἀδύνατη στὸν Γκεόργκε τῆς «Χρονιαῆς τῆς ψυχῆς». Τώρα ὅμως ἔχει μιὰ καθαρότητα, μιὰ φωτεινότητα καὶ μιὰ βεβαιότητα, πού μόνο τὸ αἰώνιο Φῶς — ἡ ἀληθινὴ πραγματοποίηση τοῦ Αἰώνιου — μπορεῖ νὰ δώσει. Στὴν ψυχὴ, πού ἡ μοῖρα τὴν ἀνάγκαζε νὰ πορεύεται χωρὶς ἀνάπαυση ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ, δόθηκε ἡ μέρα πού δὲν ἔχει τέλος. Μέσα σὲ μιὰ τέτοια μέρα οὔτε κι' ὁ ἔρως μπορεῖ ν'ἄχῃ τέλος :

Ἦρθες πρὸς ἐμένα ἀπὸ μιὰ μεστή ζωὴ

Μὲ πλούσια δῶρα καθὼς εἶσαι πλούσιο δῶρο.

Δὲν μπορῶ νὰ χαρίσω μόνο γιὰ μέρος τὸν ἑαυτό μου

Εἶμαι ἀρχὴ θέλω τὸ πᾶν γιὰ πάντα.

«Εἶσαι γιὰ μένα ὅσο τὸ θέλει ἡ μοῖρα.

Ἡ Ζωὴ μου πιότερο κι' ἀπὸ εὐτυχία καὶ μέθη καὶ φωτιά

Εἶσαι γιὰ μένα τὸ πᾶν εἶσαι τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς μου

Κ' ἕνας τέτοιος κύκλος εἶναι ἡ αἰωνιότης.

Ἄπὸ ἕνα τέτοιο ἐρωτικὸ ὕψος φαίνονται τώρα οἱ ἐρωτικὲς ἐποχὲς

τῆς «Χρονιαῖς τῆς ψυχῆς» σὰν σὲ κατώτερο ἐπίπεδο ζωῆς. Ὁ φωτισμός τους φαίνεται θολὸς κι' ἀποπνικτικὸς μπροστὰ στὸ ἐλεύθερο, στὸ ἐσορτάσιμο φῶς τοῦ «Ἀστρου τοῦ Δεσμοῦ». Μπροστὰ στὴν ἀφθονία τῆς ἀλήθειας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου φαίνονται τὰ προηγούμενα—ἀν καὶ ἡ ἀλήθεια τους δὲν εἶναι λιγώτερο συγκλονιστικὴ—σὰν κλεισμένα μέσα σὲ μιὰ σκοτεινότερη σφαῖρα : τὸ θεῖο φῶς δὲν εἶχε ἀκόμη διαποτίσει τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ.

Ὅποιος ἔχει ὑψωθῆ σὲ μιὰ ζωὴ φωτισμένη ἀπὸ ἓνα τέτοιο φῶς, κι' ὅμως εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ξεστομίσει τὰ ἄθεα λόγια, πὼς ὁ ἔρωσ εἶναι μιὰ ἀρρώστια παροδική, πρέπει νὰ τὸ κάμη μὲ σκεπασμένο τὸ κεφάλι,—μὲ τὴ συνείδηση πὼς ἀσεβεῖ. Ἔτσι, καθὼς ξέρομε, προφέρει τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Σωκράτης στὸ «Φαῖδρο»—καὶ πρὶν ἀκόμη νὰ φθάσει στὴ μέση τοῦ ἁμαρτωλοῦ του λόγου, τὸν διακόπτει ἔξαφνα ἀνήσυχος, δὲ θέλει πιά νὰ τὸν συνεχίσει, καὶ μάλιστα σηκώνεται ἀπ' τὸν τόπο, ὅπου μίλησε, γιὰ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ σύντροφό του, ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ μιλήσει ἔτσι. Μὰ ξαναγυρίζει ἀμέσως μὲ τὴν ἀπόφρασι νὰ μιλήσει ἄλλοιῶς : «Ὅταν πῆγαινα, καλέ μου», λέγει στὸν ἄλλο «νὰ περάσω τὸ ποτάμι, μοῦ ἤρθε τὸ δαιμόνιο κι' ἐκεῖνο τὸ σημάδι ποὺ συνηθίζει νὰ ἔρχεται—πάντα δὲ μὲ κρατάει νὰ κάμω ἐκεῖνο ποὺ πάω νὰ κάμω—κι' ἐνόμισα πὼς ἀκούω κάποια φωνὴ ἀπ' ἐδῶ γύρω, ποὺ δὲν μ' ἀφίνει νὰ φύγω προτοῦ νὰ ξαναγίνω ἄγνός, γιὰτὶ ἁμάρτησα στὸ Θεὸ γιὰ κάτι. Καὶ εἶμαι βέβαια μάντις, μὰ ὄχι πολὺ σπουδαῖος, ἀλλὰ ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ γράφουν ἄσχημα γράμματα, ὅσο βέβαια γιὰ τὸν ἑαυτό μου μονάχα ἱκανός· καθαρὰ λοιπὸν τώρα νοιώθω τὸ ἁμάρτημα. Γιατὶ βέβαια, καὶ ἡ ψυχὴ, φίλε μου, εἶναι κάποια μαντεύτρα, γιὰτὶ καὶ πρὶν, καθὼς ἔλεγα τὸ λόγο, μὲ τάραζε κάτι κι' αἰσθάνθηκα κάποιο δέος, μὴν ὅπως λέγει ὁ Ἴβυκος «πάρω τιμὴ ἀπὸ ἀνθρώπους γιὰ μιὰ ἁμαρτία στοὺς θεούς»· μὰ τώρα ἔννοιωσα καλὰ τὸ ἁμάρτημα... Φοβερός, Φαῖδρε, φοβερός εἶναι ὁ λόγος ποὺ καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἔφερες κι' ἐμένα μ' ἀνάγκασες νὰ εἶπῶ».¹) Κι' ὅμως αὐτὸς ὁ λόγος ἔπρεπε νὰ εἰπωθῆ, ἐπειδὴ ἡ φορικτὴ του, ἡ ἁμαρτωλὴ του

1) Πλάτωνος Φαῖδρος 242 b · d. (Μετάφραση Ἰ. Θεοδωρακοπούλου).

ἀλήθεια κάμνει δυνατή τὴν ὑψηλότερη, τὴν ἱερὴ ἀλήθεια—ὅπως καὶ ἡ ἀνώτερη ζωὴ δὲν γίνεται δυνατὴ παρὰ μὲ τὴ φορικτὴ βίωση τοῦ θανάτου :

« Παιδιά ! » λέγει στὴν κηδεῖα τῆς Μινιὸν ὁ χορὸς πρὸς τ' ἀγόρια τὰ ἐντρομα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς φίλης τους ¹⁾ « Παιδιά ! Γυρίσετε πίσω στὴ ζωὴ ! Τὰ δάκρυά σας νὰ τὰ στεγνώσῃ ὁ καθαρὸς ἀέρας ποὺ παίζει γύρω ἀπὸ τὸ φιδωτὸ νερό. Φύγετε μακρὰ ἀπὸ τὴ νύχτα ! Φῶς καὶ ἡδονὴ καὶ διάρκεια εἶναι ὁ κλῆρος τῶν ζωντανῶν . . . Παιδιά ! Τρέξετε ψηλὰ στὴ ζωὴ ! Ἄς σᾶς συναντήσῃ ἡ Ἀγάπη μὲ τὸ καθαρὸ φόρεμα τῆς Ὁμορφιάς, μὲ οὐράνιο βλέμμα καὶ μὲ τὸ στεφάνι τῆς ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ! »

« ΓΥΡΙΣΕΤΕ, ΓΥΡΙΣΕΤΕ ΠΙΣΩ ΣΤΗ ΖΩΗ ! » τραγουδοῦν στὸ τέλος οἱ ἔφηβοι, ποὺ σκεπάζουν μὲ τὸ βαρὺ σκέπασμα τὸ φέρετρο, πρὸς τοὺς πενθοῦντες : « ΠΑΡΕΤΕ ΜΑΖΥ ΣΑΣ ΒΓΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑ, ΓΙΑΤΙ ΜΟΝΟ Η ΣΟΒΑΡΟΤΗΣ, Η ΑΓΙΑ, ΚΑΜΝΕΙ ΤΗ ΖΩΗ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ. » ²⁾

Γνήσιος ἔρως εἶναι ὁ ἔρως ποὺ ἡ σοβαρότης του τοῦ δίνει τὸ βάθος τῆς αἰωνιότητος. Γιὰ ν' ἀποκτήσῃ ὅμως κανεὶς τὴ σοβαρότητα, πρέπει νὰ γνωρίσῃ τὴν ἄβυσσο τοῦ ἔσχατου κίνδυνου. Ὁ πρῶτος λόγος τοῦ Σωκράτη στὸ « Φαῖδρο » εἶναι ἓνα διαπεραστικὸ βλέμμα μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄβυσσο— ἓνα τολμηρὸ βλέμμα, ποὺ βιάζονταν ὅμως νὰ ξαναγυρίσῃ στὰ φωτεινὰ ὕψη, γιατί τὸ σκοτάδι τοῦ κατώτερου ἔρωτος, ποὺ δὲν τὸ φωτίζει κανεὶς Θεός, τοῦ ἦταν ἀνυπόφορο. Τόλμησε νὰ κλείσῃ τὴν ἀκάθαρτη ἀρρώστια, τὴν ἀδυναμία, ποὺ χαμηλώνει τὴ ζωὴ, μέσα στὸ ὄνομα τῆς πιὸ θεϊκῆς δύναμης τῆς ζωῆς, μέσα στὸ ὄνομα τοῦ Ἔρωτος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μιλήσῃ κι' ἄλλοιῶς γιὰ νὰ καθαρισθῇ, γιὰ νὰ ἐξιλασθῇ ! ³⁾ Θέλει ἀμέσως « μ' ἓναν καθάριο λόγο νὰ ξεπλύνῃ

1) Goethe, Wilhelm Meisters Lehrjahre, 8. Buch, 8. Kapitel. Sämtliche Werke, 17. Band, Stuttgart und Tübingen 1855, σελ. 362.

2) Goethe, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 365.

3) Πλάτωνος, Φαῖδρος 243.

τὴν ἀρμύρα πού γέμισε τὴν ἀκοή». —¹⁾ Γι' αὐτὸ θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν «ἀρχαῖο καθαρό» — τὴν Παλινωδία! — πού ἔσωσε κάποτε καὶ τὸ Στησίχορο. Ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἔχασε τὸ φῶς του, ἐπειδὴ συκοφάντησε τὴν Ἑλένη στὰ ποιήματά του. Καθὼς ὅμως «ἦταν σωστὸς δουλευτὴς τῶν Μουσῶν, κατάλαβε τὴν αἰτία καὶ κάνει εὐθύς τὸ ποίημα

Δὲν εἶναι ἀληθινὸς αὐτὸς ὁ λόγος

Οὔτε μπῆκες στὰ καλοκαμωμένα πλοῖα

Οὔτε πῆγες στὰ φρούρια τῆς Τροίας

καὶ μόλις τέλειωσε ὅλο του τὸ ποίημα, πού λέγεται παλινωδία, στὴ στιγμή τοῦ ἤρθε ξανά τὸ φῶς του». Ἔτσι καὶ ὁ Σωκράτης, ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ προηγούμενο, θὰ δοκιμάσῃ, πρὶν νὰ τὸν εὔρη κανένα κακό, πού συκοφάντησε τὸν Ἔρωτα, νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ προσφέροντάς του μιὰ παλινωδία «μὲ ξέσκεπο τὸ κεφάλι κι' ὄχι ὅπως πρὶν μὲ σκεπασμένο ἀπὸ ντροπή.»²⁾ Τώρα θὰ μπορούσε ὁ Σωκράτης, ἐνῶ μιλεῖ νὰ κυττάζῃ κατάματα καὶ τὸν ἀνώτερο! Ποιὸς ὅμως ἀνώτερος ἄνθρωπος, πού θ' ἄχε κιόλας ἀγαπήσῃ ἕναν ὁμοίόν του, θὰ μπορούσε ν' ἀκούσῃ τὸν προηγούμενο λόγο τοῦ Σωκράτη χωρὶς νὰ τοῦ φανῆ «ὅτι ἀκούει ἀνθρώπους πού ἀνατράφηκαν ἀνάμεσα σὲ ναῦτες καὶ πού δὲν εἶδαν κανένα μεγαλόψυχο ἔρωτα»;³⁾ Πῶς θὰ μπορούσε ὁ ἄνθρωπος πού ζῆ μιὰν ἀνώτερη ζωὴ καὶ πού δοκίμασε τὴν ἀλήθεια τοῦ ὕψιστου στὸν ἔρωτα, ν' ἀναγνωρίσῃ σὰν ἀληθινὲς τὶς κατηγορίες τοῦ πρώτου λόγου τοῦ Σωκράτη κατὰ τοῦ ἔρωτος; — Για ὅποιον ἡ ἀλήθεια εἶναι τὸ ὕψιστο, μόνο ἡ ὕψιστη δυνατότης τῆς ζωῆς εἶναι ἀληθινή. Αὐτὸς θ' ἀπορρίψῃ σὰν ἀναληθῆ κάθε βεβαίωση πού χαμηλώνει τὴ ζωὴ, πού τὴν ἐμποδίζει νὰ πραγματοποιηθῆ στὴν πιὸ ὑψηλὴ τῆς δυνατότητα. Ἡ γνήσια φιλοσοφία τῆς ὑπαρξῆς τείνει πρὸς ἐκείνη τὴν ἀλήθεια, πού θ' ἄχε τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιήσῃ τὶς ὕψιστες δυνατότητες τῆς ὑπαρξῆς μας.

1) Πλάτωνος, ἐνθ' ἄνωτ. 243 d. (Μετάφραση Γ. Θεοδωρακοπούλου).

2) Πλάτωνος, ἐνθ' ἄνωτ. 243—243 b. (Μετάφρ. Γ. Θεοδωρακοπούλου).

3) Πλάτωνος, ἐνθ' ἄνωτ. 243 (Μετάφραση Γ. Θεοδωρακοπούλου).

«Φιλοσοφικός» εἶναι γι' αὐτὴν μόνο ὁ λόγος ποὺ ἐκφράζει μιὰ τέτοια ἀλήθεια. Γι' αὐτὸ κι' ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ τελείωσε τὴν παλινωδία, δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρήσῃ «φιλοσοφικὸ» μήτε τὸ λόγο τοῦ Λυσία μήτε τὸ δικό του πρῶτο λόγο. Ὁ λόγος τοῦ Λυσία δὲν ἦταν ποτὲ «φιλοσοφικός» κι' «ἀληθινός», ἐπειδὴ ποτὲ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ ξυπνήσῃ μέσα μας τὶς ἀνώτερες δυνατότητές μας. Ὁ πρῶτος λόγος τοῦ Σωκράτη ἦταν «φιλοσοφικός», «ἀληθινός» μόνο γιὰ ὅσο ἦταν ἀναγκαῖος στὴν προετοιμασία τοῦ ἐδάφους, ὅπου θὰ ἔπερτε ὁ σπόρος τοῦ γνήσιου «ἀληθινοῦ» λόγου», ἢ ὑψιστὴ προτροπὴ. Οἱ ἰσχυρισμοὶ του ὅμως δὲν εἶναι πιά, γιὰ ὅποιον ἔχει ἀκούσει τὴν προτροπὴ κ' ἔχει συγκλονισθῆ ἀπ' αὐτὴν, ἀληθινοί. «Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅσα εἶπα», λέγει ὁ Σωκράτης ἀρχίζοντας τὸ δεύτερο λόγο του, τὴν παλινωδία του, στὸ «Φαῖδρο», —καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ εὐαγγελίζεται τὸ φῶς, διαλύει τὴν ἀπελπισία, ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ πρῶτος του λόγος, καὶ μᾶς ξαναδίνει τὴ δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας μας. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ἔρως, ποὺ μᾶς ὑπόσχεται τὸ πᾶν, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀρρώστια, ποὺ ἡ διάρκειά της θὰ ἐσήμενε τὴν καταστροφὴ μας! — Ἔρως εἶναι ἡ θεία ἐκείνη δύναμη ποὺ ὀρίζει τὴν αἰωνιά μας μοῖρα. Μακάριος ἐκεῖνος ποὺ ξέρει νὰ ζῆ καὶ νὰ πραγματοποιῆ τὸ Αἰώνιο στὸ δεσμό του μὲ τὸν ἀγαπημένο! — Δὲν μπορούμε μὰ οὔτε καὶ μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ δώσωμε ἔδῳ τὸ περιεχόμενο τοῦ μύθου τῆς παλινωδίας, ποὺ φωνάζει αὐτὲς τὶς προτροπές, — μιὰν ἀνάλυσή του ἢ καὶ μερικὰ κομμάτια του. Ὁ μῦθος αὐτὸς εἶναι ἓνα ἀμέριστο καὶ ζωντανὸ ὄλο—ἓνα σῶμα—ποὺ τὸ κάλλος τῆς μορφῆς του, ἡ θερμότης τῆς ζωῆς του καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς φωνῆς του μᾶς προτρέπουν στὴν πραγματοποίησιν τοῦ νόμου του, ποὺ εἶναι ἡ ὑψιστὴ δυνατότητάς μας, —χωρὶς ὅμως νὰ μπορούμε νὰ περιλάβωμε καὶ νὰ διατυπώσωμε τὸ νόμο του αὐτὸ καὶ τὴ δύναμή του σὲ φράσεις ἄλλες ἀπὸ τὶς δικές του. Ἀκόμη κι' ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων μόνο μὲ τὸ σῶμα τοῦ μύθου μᾶς ἔδωσε τὸ νόμο αὐτό.—Κάθε φράση τοῦ μύθου μᾶς φωνάζει ὅτι δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνο κᾶτι τὸ χρονικόν, τὸ παροδικόν καὶ τὸ ἀσταθές, — κάθε φράση του μᾶς φωνάζει πὼς ὁ ἄνθρωπος ζῆ γιὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ πὼς θὰ κατακτοῦσε τὴν εὐδαιμονία της, ἂν μπορούσε νὰ ζήσει τὸν γνήσιο ἔρωτα.—Ὁ Πλάτων μᾶς δείχνει στὸ μῦθο τοῦ «Φαίδρου» σὲ ζωντανὲς μορφές τὴν πιὸ

θαυμαστή μας δυνατότητα: τὴν αἰώνια μας σωτηρία μὲ τὸν ἔρωτα, — σὲ μορφές, ποὺ ἔχασαν αὐτὴ τὴ σωτηρία ἢ ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ τὴν κατακτήσουν ἢ ποὺ τὴν ἔχουν κιόλα κερδίσει. Ἐὰν καὶ ὁ Σωκράτης ἀρνεῖται στὴν παλινωδία τοῦ τὴν ἀλήθεια τοῦ κατώτερου ἔρωτος, δὲν μᾶς μιλεῖ σὰν νὰ εἴχαμε ἤδη κάμει δική μας τὴν γνήσια ἀλήθεια. Ἀκόμη κι' ὅταν μᾶς δείχνει τὴ μορφή, ποὺ ἐνσαρκώνει τὴν ἀλήθεια, καὶ ποὺ δὲν ἀγωνίζεται πιά γι' αὐτήν, ἀπευθύνεται σὲ ἀνθρώπους, ποὺ δὲν ἔχουν κάμει ἐντελῶς καὶ γιὰ πάντα δική τους τὴν ἀλήθεια, ποὺ ἔχουν ὅμως κι' αὐτοὶ μέσα τους τὴ δυνατότητα νὰ τὴν πραγματοποιήσουν. Ἐὰν καὶ ὁ Πλάτων εἶναι ἓνας πλαστικὸς καλλιτέχνης, ποὺ δημιουργεῖ σταθερὲς μορφές σωμάτων, τὰ σώματα ποὺ πλάττει δὲν μένουν ἀκίνητα, μὰ κινουῦνται σὰν τ' ἀγάλματα τοῦ καλλιτεχνικοῦ προγόνου τοῦ Σωκράτη, τοῦ Δαιδάλου — καὶ μάλιστα κᾶτι ποῖο θαυμαστὸ ἀκόμη: δὲν κινουῦν μόνο τὸν ἑαυτὸ τους, μὰ καὶ τοὺς πιὸ δυσκίνητους ἀνθρώπους, ποὺ ἔρχονται μαζί τους σ' ἐπαφή.¹⁾ Στέκονται μπροστά μας — ἀκόμη καὶ σὰν παριστάνουν τὸ πιὸ ἀκίνητο κι' ἀμετάβλητο θεῖο, — ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὰ κυττάξῃ κανεὶς, μὰ γιὰ νὰ κινήσουν, νὰ ξυπνήσουν, νὰ συγκλονίσουν ὅποιον τὰ κυττάζει. Αὐτὰ εἶναι, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἄλλος κᾶτι — αὐτὰ εἶναι, γιὰ νὰ γίνουν κᾶτι μέσα στὸν ἄλλον. Γιὰ τὸν Πλάτωνα, ὅπως γιὰ κάθε μεγάλη τέχνη, ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι «ἀγαθός».

Θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι γέρας

λέγει τὸ ποίημα τοῦ Σιμωνίδη, ποὺ ἐρμηνεύει ὁ Σωκράτης στὸν «Πρωταγόρα»²⁾ μ' ἓνα τέτοιο πάθος ἀλήθειας. Τὸ τέλειο καὶ ἀπρόσβλητο εἶναι ἀνήκει μόνο στὸ Θεό: Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ μόνο νὰ γίνῃ «ἀγαθός» μὰ κι' αὐτὸ ἀκόμη εἶναι πολὺ δύσκολο. Κι' ἂν γίνῃ, δὲν μπορεῖ ὁ θνητὸς νὰ μείνῃ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ἀπειροὶ κίνδυνοὶ τὸν περιβάλλουν καὶ μιὰ φορὰ θὰ ὑποκύψῃ σὲ κᾶποιον ἀπ' αὐτοὺς — ἄς ποῦμε στὸ χρόνο, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσωμε ἓνα παράδειγμα τοῦ ἴδιου τοῦ Σωκράτη. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει ὁ παιδαγωγὸς — ὁ ποιητής, ὁ φιλόσοφος, ὁ καλλιτέχνης —, γιὰ νὰ μᾶς παρακινή, ἀκόμη καὶ μέμορ-

1) Πλάτωνος Εὐθύφρων, 11 b-d.

2) Πλάτωνος, Πρωταγόρας 342 a — 347.

φές πού ἐκφράζουν τὸ εἶναι, νὰ γίνωμε πάλι «ἀγαθοί». — Μιὰ παρόμοια παρακίνηση εἶναι καὶ ἡ παλινωδία τοῦ Σωκράτη. Ἐνῶ ἀπορρίπτει τὴν ἀλήθεια τῆς ἀστάθειας τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ὑποστηρίζει πῶς ὁ ἀνθρώπος εἶναι σταθερός, μὰ τὸν προτρέπει νὰ γίνῃ — δὲν ὑποστηρίζει τὴν αἰωνιότητα τοῦ ἔρωτος, μὰ ζητᾷ τὴν πραγματοποίησίν της. Κι' αὐτὴ ἡ προτροπὴ δὲν παρουσιάζεται σὰν ξερὴ καὶ ἀφηρημένη ἐπιταγὴ, ἀφοῦ ὁ ἔρως δὲν εἶναι γέννημα τῆς ἐξωτερικῆς ἠθικῆς βούλησης, — οὔτε σὰν συγκινητικὴ συμβουλή, ἀφοῦ ὁ ἔρως δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ αἶσθημα, — οὔτε σὰν μεθυστικὸ τραγοῦδι, ἀφοῦ ὁ ἔρως δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ μέθη, — μὰ σὰν μέγας Νόμος, πού δὲ θέλει διόλου ν' ἀγγίξῃ τὸ ἐξωτερικὸ μας, μὰ νὰ μιλήσῃ στὸ βάθος μας — καὶ πού εἶναι τὸ ἴδιο τὸ βάθος μας — πού θέλει ν' ἀνοίξῃ τὴν πηγὴν μας — καὶ πού εἶναι ἡ ἴδια ἡ πηγὴν μας.

Ἄν ὁ γνήσιος ἔρως δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀπλὴ μέθη, δὲ θᾶταν πραγματικὸς καὶ δὲ θᾶχε τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀληθινὸν μας εἶναι. Ἡ μέθη ἀντὶ νὰ μᾶς κάμῃ πραγματικούς, δυναμώνοντας τὶς ἀνώτερες δυνάμεις τῆς ζωῆς μας — ὅπως συμβαίνει στὸν γνήσιο ἔρωτα, — μᾶς κάμνει νὰ χάσωμε ὅ,τι πιὸ δικό μας ἔχωμε μέσα σ' ἓναν ἀνόητο ἀναβρασμό. Μᾶς θολώνει τὰ μάτια, μᾶς ἀμβλύνει τὴν αἴσθησιν τῆς πραγματικότητος, μᾶς ἀπατᾷ μὲ παραισθήσεις, μᾶς ἐκμηδενίζει τὴν ἐλευθερίαν μας — τὸν νόμον καὶ τὴν πηγὴν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὁ μεθυσμένος δὲν ἔχει οὔτε τὴ δημιουργικὴ δύναμη οὔτε τὴν καθαρὴν ὄρασιν οὔτε τὴν γνήσια σοβαρότητα, πού κάμνουν δυνατὴ τὴν πιστὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν ἀγαπημένο. Ἄν ὁ ἔρως δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μέθη, θᾶταν ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ παροδικὸς καὶ καμμιὰ ἀνώτερη ἐπιταγὴ δὲ θᾶχε τὴ δύναμη νὰ τοῦ δώσῃ διάρκειαν. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσιν θᾶπρεπε νὰ εὐχώμαστε τὴ λύτρωσίν μας ἀπὸ τὴν πλάνην του.

Ὁ γνήσιος ἔρως δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ αἶσθημα. Τὸ ἀπλὸ αἶσθημα εἶναι μιὰ ἀδυναμία τῆς φύσιν μας, πού μᾶς κάμνει νὰ ξεπέσωμε, ἐνῶ ὁ ἔρως εἶναι μιὰ δύναμη, πού μᾶς ἀνυψώνει. Τὸ αἶσθημα δὲν ἔχει τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ ἐρωτικοῦ Νόμου. Κανένα αἶσθημα δὲν εἶναι σταθερό. «Ὅλα τὰ αἰσθήματα» λέγει ὁ Κάντ «πρέπει νὰ κάμουν ὅ,τι ἔχουν νὰ κάμουν τὴ στιγμὴ τῆς σφοδρότητός τους, πρὶν

νά καθησυχάσουν, ἄλλοιῶς δὲν κάμνουν τίποτε ἀφοῦ ἡ καρδιά ξανα-
 γυρίσει μὲ τρόπο φυσικὸ στὴ φυσικὴ της, μετρομένη της κίνηση καὶ
 ξαναπέσει στὴν πρώτη της ἄτονία. Γιατὶ τὸ αἶσθημα εἶναι κάτι ποῦ
 ἐρεθίζει χωρὶς νὰ δυναμώνη». 1) "Ἄν ὁ ἔρωσ ἦταν μόνο αἶσθημα, ἡ
 πίστη θᾶταν τότε πράγματι «ἀναπλήρωμα τοῦ ἔρωτος». Κάθε ἀνώ-
 τερη προτροπὴ πίστεως, ποῦ πραγματοποιεῖ τὴν αἰωνιότητα στὴ διάρ-
 κεια τοῦ πηγαίου ἔρωτος, θᾶταν μάταιη.

Ἐο γνήσιος ὁμῶς ἔρωσ δὲν εἶναι οὔτε μόνο μέθη, οὔτε μόνο αἶσθημα,
 μὰ Νόμος, ποῦ μᾶς κάμνει νὰ ζήσωμε τὸ ἀπόλυτο, ποῦ νομίζουμε
 πὼς τὸ ζοῦμε καὶ στὴ μέθη, αὐτὴ ὁμῶς τὴ φορὰ πραγματικὰ κι' ὄχι
 σὰν πλάνη. — Νόμος, ποῦ ἔρχεται κι' αὐτὸς «ἀπ' τὴν καρδιά»,
 ὅπως καὶ τὸ αἶσθημα, ὄχι ὁμῶς σὰν ἀδυναμία, μὰ σὰν δύναμη τῆς
 καρδιάς ποῦ ἐξουσιάζει τὰ αἰσθήματα. — Ὁ ἔρωσ εἶναι Νόμος, ποῦ
 δὲν μοιάζει διόλου οὔτε στὸν ἀνόητο νόμο τῆς ἀπλῆς φυσικῆς
 ἀναγκαιότητος, οὔτε στὸν ἀναιμικὸ νόμο τοῦ ἀπλοῦ ἠθικοῦ δέοντος.
 Ἐχει τὴν ἀλύγιστη σκληρότητα τοῦ πρώτου, γιατί εἶναι μοῖρα μας, —
 μιὰ μοῖρα ὁμῶς ποῦ τὴ ζοῦμε σὰν τὴν ὑψιστὴ ἐλευθερία μας, — καὶ τὴν
 ἐπιτακτικὴ δύναμη τοῦ δεύτερου, γιατί εἶναι ἐπιταγὴ τῆς ἐλευθερίας
 μας, — μιᾶς ἐλευθερίας μας ὁμῶς ποῦ τὴ ζοῦμε σὰν τὴν ὑψιστὴ ἀναγκαιότητά
 μας. — Ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ μας, τὸ κοσμογονικὸ
 κέντρο τῆς ζωῆς μας καὶ ἡ ὑψιστὴ ἐπιταγὴ τοῦ εἶναι μας. Ὁ χαμὸς
 του θὰ ἐσήμαινε τὸ χαμὸ τοῦ Θεοῦ μας καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ σω-
 τηρία του μέσα μας θὰ ἐσήμαινε τὴ σωτηρία τῶν πάντων γιὰ μᾶς.
 Αὐτὸ εἶναι τὸ βαθὺ νόημα τῆς ἐρωτικῆς πίστεως, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ
 μᾶς τὴν ἐπιβάλη καμμιά ἐξωτερικὴ φωνή, μὰ μόνο ὁ νόμος τοῦ δικοῦ
 μας τοῦ εἶναι — καὶ ποῦ ἔχει τὴ δύναμη ὄχι μόνο τὴ ζωὴ μας, μὰ καὶ
 τὸ θάνατό μας ἀκόμη νὰ πραγματοποιήσῃ σὰν αἰώνια πλήρωση.

Στὴν ποίηση συναντοῦμε πολλὰς ἐπικλήσεις τοῦ θανάτου. Ὁ ποιη-
 τικὸς λόγος τοῦ ΔΑΝΤΗ, τοῦ ΝΟΒΑΛΙΣ, τοῦ ΜΠΩΝΤΕΛΑΙΟ ἐκ-
 φράζει μὲ τρόπο συγκλονιστικὸ τὴν ἀνάγκη, τὸν πόθο τοῦ θανάτου.

1) Immanuel Kant, Kritik der praktischen Vernunft, herausgege-
 ben von Karl Vorländer, in der Philosophischen Bibliothek, Band
 38., 9. Auflage, 1929, σελ. 180.

Πόσο διαφορετικὰ ὅμως ἀπὸ τὸν τρίτο βλέπουν τὸ θάνατο οἱ δύο πρῶτοι!

Ὁ Δάντης καὶ ὁ Νοβάλις βροῦσαν τὴ Μιά, πού, σὰν κέντρο τοῦ κόσμου τους, ἔδωσε στὸ Πᾶν νόημα καὶ μορφὴ. Τοὺς Τὴν ἄρπαξε ὅμως ὁ θάνατος. Τὶ μπορούσε νᾶναι πιά γιὰ τοὺς ἐρωτευμένους ἡ γῆ, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὴ πού τῆς ἔδινε ἀξία κυβερνώντας την, τὴν ἄφησε γιὰ ἄλλους κόσμους; Τὶ μπορούσε νᾶναι γιὰ τὸν ἐρωτευμένο ἡ ἄδεια γῆ συγκρινόμενη μὲ τὸν οὐρανό, ὅπου λάμπει ἡ Βεατρίκη

Φῶς τῆς ἀγάπης πὸν χαιρετᾷ τοὺς ἀγγέλους¹⁾

—συγκρινόμενη μὲ τὸ θαυμαστὸ κόσμο τῆς νύχτας, ὅπου βασιλεύει ἡ Σοφία, «ὁ Ἥλιος τῆς Νύχτας»;²⁾

Ἡ ζωὴ χωρὶς ἐσένα εἶναι ἡ ἁμαρτία

Ὁ θάνατος γιὰ χάρη σου εἶναι ἡ τιμὴ³⁾

τραγουδεῖ ὁ ποιητὴς μέσα στὴν ἐρημιὰ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, πὸν ἐγκατέλειψε ὁ ἀγαπημένος. — Ἡ μόνη πραγματοποίηση τῆς ὑπαρξὸς τοῦ ἐραστῆ, πὸν ἔμεινε μόνος στὸν κόσμο, εἶναι ὁ θάνατος, πὸν μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν αἰώνια πλήρωση στὴν ἔνωση μὲ τὸν ἀγαπημένο.

*E 'si raccoglie negli miei sospiri
Un siono di pietate,
Che va chiamando Morte tuttavia.
A lei si volser tutti i miei desiri
Quando la donna mia
Fu giunta dalla sua crudelitate⁴⁾*

Τὴν ἴδια ἀνάγκη, τὸν ἴδιο πόθο τοῦ θανάτου τραγούδησε κι' ὁ Νοβάλις, ἐπαναλαμβάνοντας ἀκούραστα ἐπικλήσεις. Ἡ μονοτονία του ὅμως αὐτὴ πὸν δὲν ἐκφράζει παρὰ ἓνα πρᾶγμα καὶ δὲ θέλει ἀλ-

1) Dante, Vita Nuova. XXXIV.

2) Βλ. Rudolf Fahnner, Die religiöse Bewegung in der deutschen Romantik 1934.

3) Stefan George, Der siebente Ring, endgültige Fassung, Berlin, σελ. 102.

4) Dante, ἐνθ' ἄνωτ.

λαγή: 1) και πού καθὼς εἶδαμε, ἔκαμνε τὸν Σαίκσπηρ στὸν πόλεμό του μὲ τὸ χρόνο τόσο περήφανο, ἐπειδὴ σημαίνει τὴν ἐρωτικὴ πίστη, — ἔχει στὸν Νοβάλις μιὰ σοβαρότητα ἀκόμη πιὸ ἅγια, ἐπειδὴ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο τοῦ θανάτου. Ἡ ὑψιστὴ πραγματικότης εἶναι τώρα γιὰ τὸν ἐραστὴ ὁ θάνατος, γιατί τώρα μόνο μ' αὐτὸν μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ Νόμο τοῦ ἐρωτός του, τὸν ἑαυτοῦ του.

Τὶ θέμε ἔμεῖς σ' αὐτὸν τὸν κόσμο

Μὲ τὴν ἀγάπη μας καὶ τὴν πίστη μας.

Τὸ παλῆο πάει. .

Τί νὰ τὸ κάνωμε τὸ νέο. 2)

Ὁ θάνατος, ὅταν εἶναι πραγματικός, μᾶς προφυλάγει ἀπὸ τὸ «νέο» καὶ σώζει τὸ εἶναι μας, πού πρέπει νὰ μείνη πιστὸ στὸ παλῆο. Ὁ θάνατος, ὅταν δὲν εἶναι πραγματικός, μὰ ἡ τελευταία δυνατότης, εἶναι ἀντίθετα τὸ τελευταῖο «νέο», τὸ ὑστατο καταφύγιο τοῦ ἀνθρώπου, πού δὲν πραγματοποιήθηκε ποτέ, ἐπειδὴ δὲν δόθηκε σὲ τίποτα. Δυστυχησμένος ἐραστὴς χωρῶν χιμαιρικῶν

Γιὰ νᾶβρη τὴν ἀνάπαυση τρέχει πάντα σὰν τρελλός. 3)

Γεμάτος ἀπὸ ἐπιθυμίες πού ἔχουν τὴ μορφή τῶν νεφῶν, ποθώντας

Πλατείες, ἄγνωστες ἡδονές πού ἀλλάζουν

Καὶ πού τ' ὄνομά τους δὲν τῶμαθε ποτέ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ταξειδεύει ἀνεύθυνα ἀπὸ νέο σὲ νέο, ἀπὸ ἀπογοήτευση σὲ ἀπογοήτευση, γεμάτος ἀπὸ ἀκόρεστη κι' ἀνεκπλήρωτη λαχτάρα, ὡς που στὸ τέλος δὲν ἔχει πιά νὰ ποθήσῃ κανένα ἄλλο νέο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θάνατο. Τότε φωνάζει:

ὦ θάνατε, γέρο καπετάνιε, εἶναι καιρός! ἄς σηκώσωμε τὴν ἄγκυρα!

Ὁ τόπος αὐτὸς μᾶς πλήττει, ὦ θάνατε! ἄς φύγωμε!

Κι' ἂν ὁ οὐρανὸς κι' ἡ θάλασσα εἶναι μαῦρα σὰν τὸ μελάνι,

Οἱ καρδιές μας πού τίς γνωρίζεις εἶναι ὄλο φῶς!

1) Bl. Shakespeare, Sonnets CV.

2) Novalis, Hymnen an die Nacht, 6. Sehnsucht nach dem Tode, εἰς Novalis Schriften, herausgegeben von J. Minor, I. Band, Jena 1923, σελ. 53.

3) Baudelaire, Les Fleurs du Mal, Le Voyage II.

Χῦσε μας τὸ φαρμάκι σου γιὰ νὰ μᾶς δυναμώση!
Τούτη ἢ φωτιὰ μᾶς καίει τόσο τὸ μυαλὸ πού θέμε
Νὰ βυθισθοῦμε στὸ βάθος τῆς ἀβύσσου.

Στὸ βάθος τοῦ Ἀγνώστου γιὰ νὰ βροῦμε κᾶτι τὸ νέο.¹⁾

Μὰ κι' αὐτὸ τὸ «νέο» δὲ θᾶναι πιὸ πραγματικὸ ἀπὸ τὰ προηγούμενά του. Ὅποιος δὲν βλέπει τὸ θάνατο παρὰ σὰν κᾶτι τὸ νέο, σὰν τὸ τελευταῖο νέο πού τοῦ μένει, δὲν μπορεῖ νὰ πεθάνη πραγματικά, ἐπειδὴ δὲν ἔζησε πραγματικά. Ὅποιος ἔχασε τὸν ἑαυτό του στὴ ζωὴ, δὲ θὰ τὸν εὔρη στὸ θάνατο. Ὅποιος σκόρπισε τὴν πραγματικότητά του στὴ ζωὴ, δὲ θὰ πραγματοποιηθῆ στὸ θάνατο. Γιὰ τοὺς χαμένους αὐτοὺς ὁ θάνατος εἶναι τὸ ἀνόητο τέρμα ἑνὸς ἀνόητου δρόμου. Ὁ πιστὸς ὅμως ἐραστής μπορεῖ ν'ἄβρη στὸ θάνατο τὴν ὑψιστὴ πλήρωση.

1) Baudelaire, ἐνθ' ἄνωτ. VII.